

MATEUSZ SZAFRAŃSKI
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PO DOŚWIADCZENIACH PISANIA PRACY MAGISTERSKIEJ
W OBLICZU PRACY NAD ROZPRAWĄ DOKTORSKĄ.
ESEJ O MOICH ZMAGANIACH Z WARSZTATEM BADAWCZYM¹

Tekst opiera się na doświadczeniach związanych z pisaniem przeze mnie pracy magisterskiej i projektowaniem badań do dysertacji doktorskiej². Pracę magisterską pt. „Zatrudnienie na otwartym rynku pracy i jego rola w opinii mężczyzn z niepełnosprawnością. Badanie etnograficzne” pisałem pod kierunkiem dr hab. Beaty Borowskiej-Beszty, prof. UMK, zaś obszarem zainteresowań badawczych do dysertacji doktorskiej jest „Uczenie się osób z niepełnosprawnością intelektualną we wczesnej dorosłości i jego uwarunkowania”. Opiekunem naukowym jest dr hab. Ditta Baczała, prof. UMK. W obu przypadkach badania osadzają się w pedagogice osób z niepełnosprawnością intelektualną (oligofrenopedagogice) – nauce z zakresu szczegółowej pedagogiki specjalnej zajmującej się życiem indywidualnym i społecznym człowieka z niepełną sprawnością intelektualną. Badania w oligofrenopedagogice, ze względu na podmiot dociekań, mają swoją specyfikę. Ich prowadzenie wymaga przestrzegania określonych zasad wobec podmiotu. Rezultaty wskazują, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną nie muszą być wyłączone z życia społecznego. Mogą być czynnymi uczestnikami badań, co rzadko wykorzystują badacze. W badaniach jakościowych w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną badacz powinien znać uczestników. Jeśli nie konkretne jednostki, to przynajmniej charakterystykę podmiotowej grupy

¹ Tekst to zaadaptowana do druku wersja wystąpienia podczas XXXI Letniej Szkoły Młodych Pedagogów.

² Praca magisterska – praca pisemna konieczna do ukończenia studiów 2. stopnia, upoważniająca (po pozytywnym przebiegu egzaminu dyplomowego) do posługiwania się tytułem magistra (tytuł zawodowy). Praca doktorska – praca pisemna, której rezultatem ma być uzyskanie stopnia naukowego doktora (http://boguslawliwerski.pl/dydaktyka/porady/magister_jest.htm, dostęp 01.08.2017 r.).

społecznej, wśród której zamierza prowadzić eksploracje. Jednocześnie badający musi być wolny od społecznych uprzedzeń na jej temat³.

Jako magistrant charakteryzowałem się niefrasobliwością. Wynikała ona z niedojrzałości metodologicznej. Czas od napisania pracy magisterskiej do rozpoczęcia pracy nad doktoratem traktuję jako adolescencję metodologiczną prowadzącą do stania się badaczem. Wskazuję zasady, dzięki którym mogłem doprowadzić magisterski projekt badawczy do końca. Tradycyjne metody gromadzenia danych jakościowych (wywiad, obserwacja, analiza dokumentów zastanych) w naukach społecznych mogą być tendencyjne (zależy to od postawy badacza) i nie zawsze realizują cel badań. Jednak w przypadku zbierania danych w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną często są jedynymi stosowanymi metodami, ze względu na możliwości i ograniczenia podmiotu (stan funkcjonowania badanego człowieka). Trudności, z jakimi zмага się podmiot często wyznaczają kierunek prowadzenia wywiadu lub obserwacji. Odpowiedzialnym za gromadzenie danych, poziom ich interpretacji oraz jakość pracy jest sam eksplorator. Według Dariusza Dolińskiego język jakościowych raportów jest niedoskonały⁴. Badacze jakościowi w pisaniu unikają precyzji. Przyczyną może być ukrywanie pewnych znaczeń w badaniach, zastępując tym samym sens potocznym żargonem⁵. W przypadku badań w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną eksploratorzy mogą w sposób zamierzony kierować badaniami, aby wyniki spełniały ich ustalone wcześniej zamiary i oczekiwania. Badania jakościowe mają jednak sens tylko wtedy, kiedy zebrane dane w sposób holistyczny poddaje się rzetelnej analizie. Niezbędna jest przy tym znajomość metod zbierania i redagowania dokumentacji z przebiegu badań jakościowych, zapewniająca jej koherentność i przystępność. Podczas prowadzenia badań przekonałem się, jak ważne jest systematyczne pisanie własnych, głęboko autorskich raportów nieformalnych. Pisanie odkładane w czasie nie sprzyja powstaniu wartościowego, formalnego raportu. Systematyczność polega również na codziennych zapiskach lub pracy koncepcyjnej nad dalszym przebiegiem projektu⁶. Podczas kształtowania nawyku pisania i ćwiczenia poprawnego stylu pisarstwa naukowego niezbędne jest przestrzeganie zasad Roberta Boice'a. Wiązało się to z przeorganizowaniem mojego dotychczasowego życia. Autor podaje kilka wskazówek, które dotyczą dbania o to, żeby:

³ Teoria piętna E. Goffmana (zob. Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005).

⁴ D. Doliński za: W.J. Paluchowski, *Spór metodologiczny czy spór koncepcji – próba podsumowania*, „Roczniki Psychologiczne”, t. 13, nr 1, Warszawa 2010, s. 114.

⁵ W.J. Paluchowski, *Spór metodologiczny czy spór koncepcji...* dz. cyt.

⁶ J.W. Creswell, *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 101.

- pisanie stało się codzienną czynnością,
- planować dzień w sposób, który sprzyja regularnemu pisaniu,
- planować pracę tak, aby jednorazowo wykonywać konkretne zadanie,
- pisanie nie odbywało się podczas zmęczenia badacza,
- unikać długich ciągów pisania,
- prowadzić rejestr codziennych postępów,
- planować na dłużej niż dzień wcześniej,
- zwracać się o porady do innych osób, gdy praca jest gotowa do przedstawienia na forum⁷.

Udoskonalaniu warsztatu pisarstwa naukowego sprzyja także miejsce pisania i wykorzystywane narzędzia. Odpowiednie instrumenty pisarskie i środki sprzyjające pisaniu, np. kawa, poprawiają komfort pisania⁸.

Wiele dylematów podczas opracowywania zgromadzonych przeze mnie danych na potrzeby pracy magisterskiej dotyczyło zachowania prawidłowego stylu języka i doboru słownictwa, które współcześnie co raz częściej zanikają. Moim zdaniem polska szkoła nie wyposaża uczniów w umiejętności poprawnego pisania. Byłem zatem zmuszony do konsultacji polonistycznych (z własnej woli), bowiem rozmowy prowadzone w ramach seminarium magisterskiego nie były wystarczające. Dziś, pisząc artykuły naukowe lub przygotowując konspekt badań do dysertacji doktorskiej bardziej staram się przestrzegać zasad poprawnej wypowiedzi pisemnej, fundamentalnych jej elementów i używania słów łącznikowych. Zasady, o których wspomniałem opisane są w *Publication Manual APA (2001)*. Uświadamiają, że w całej pracy należy zachować konsekwencję stosowanego słownictwa, spójność tekstu oraz mieć na uwadze różne typy narracji, które zarządzają uwagą odbiorcy⁹. W badaniach jakościowych podczas pisania o głównym zjawisku należy używać tej samej terminologii. Zastępowanie jej synonimami utrudnia odbiorcy zrozumienie sensu myśli badacza¹⁰. Wtedy trudno było się tego wyzbyć. Przekazywanie treści czytelnikowi odbywa się za pomocą czterostopniowej hierarchii (idee nadrzędne, główne, uboczne, naprowadzające). Oznacza to, że we wprowadzeniu czytelnik powinien zapoznać się z ogólną strukturą tekstu, w części głównej z kluczowymi ideami, zaś w podsumowaniu z najważniejszymi treściami do zapamiętania¹¹. Spójność tekstu oznacza, że każde zdanie jest logicznym następstwem poprzedniego¹².

⁷ R. Boice R., *Professors as writers: A self-help guide to productive writing*, OK: New Forums, Stillwater 1990, s. 77–78.

⁸ H.T. Wolcott, *Writing up qualitative research* (2nd ed.), CA: Sage, Thousand Oaks 2001.

⁹ J.W. Creswell, dz. cyt., s. 103–104.

¹⁰ Tamże, s. 103.

¹¹ Tamże, s. 103–104.

¹² W. Zinsser, *Writing with a word processor*. Harper Colophon, New York 1983.

Zdaniem Dariusza Kulinowskiego, przełom wieków XX i XXI w Polsce jest okresem intensywnego realizowania badań jakościowych w pedagogice¹³. Problematyka niepełnosprawności intelektualnej coraz częściej staje się przedmiotem badań jakościowych (np. publikacje naukowe autorstwa Beaty Borowskiej-Beszty¹⁴, Beaty Cytowskiej¹⁵ lub Agnieszki Kumanieckiej-Wiśniewskiej)¹⁶. W oligofrenopedagogice występuje wiele obszarów do zbadania: samodzielność osób z NI w dorosłości, ich dorosłość, starzenie się czy starość – stąd wynikają m.in. moje zainteresowania badawcze. W raportach z badań aktywnymi uczestnikami eksploracji powinny być osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Poznanie i wyjaśnienie kultury danej grupy społecznej wymaga konieczności wejścia w badane środowisko. Nie można generować wniosków dotyczących niepełnosprawności bez udziału osób bezpośrednio zaangażowanych w zmianę tego środowiska – osób z niepełnosprawnością. Podczas realizacji badań jakościowych w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną należy przestrzegać zasad prowadzenia badań, wynikających m.in. z paradygmatów pedagogiki specjalnej¹⁷. Wyróżniam następujące, dzięki przestrzeganiu których pomyślnie ukończyłem projekt badawczy:

- osobie z niepełnosprawnością intelektualną należy się szacunek. Nawet jeśli rysy twarzy podmiotu nadają dziecinny wygląd, powinno używać się zwrotu *proszę pani/pana* (paradygmat biograficznego ujmowania niepełnosprawności, paradygmat pozytywnego myślenia i życiowego ukierunkowania osób z niepełnosprawnością, paradygmat podmiotowości w metodach oddziaływania),
- osobę z niepełnosprawnością intelektualną należy traktować według zasad indywidualizmu z uwzględnieniem jej możliwości i ograniczeń (paradygmat pozytywnego myślenia i życiowego ukierunkowania osób z niepełnosprawnością, paradygmat podmiotowości w metodach oddziaływania),
- w rozmowie z osobą badaną nie należy używać języka infantylnego oraz nie traktować jej z protekcyjną pobłażliwością (paradygmat pozytywnego myślenia i życiowego ukierunkowania osób z niepełnosprawnością),

¹³ D. Kubinowski, *Istota jakościowych badań pedagogicznych – wprowadzenie*, [w:] *Jakościowe Badania Pedagogiczne*, t. 1, nr 1, Szczecin 2016, s. 5.

¹⁴ B. Borowska-Beszta, *Etnografia stylu życia kultury dorosłych torunian z zaburzeniami rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2013.

¹⁵ B. Cytowska, *Spędzanie czasu wolnego przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań-krytyka podejść-propozycje rozwiązań*, red. B. Cytowska, Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 359–383.

¹⁶ A. Kumaniecka-Wiśniewska, *Kim jestem? Tożsamość kobiet upośledzonych umysłowo*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.

¹⁷ Paradygmaty pedagogiki specjalnej za: I. Obuchowska, *Pedagogika specjalna*, [w:] red. W. Dykciak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005.

- należy posługiwać się słowami wyrażającymi konkrety, a nie pojęciami abstrakcyjnymi (paradygmat autorewalidacji, paradygmat pojęciowy),
- należy używać zdań pojedynczych, słów krótkich i prostych oraz pytań, na które można udzielić odpowiedzi jednym lub kilkoma słowami, lub skinieniem głowy (paradygmat autorewalidacji, paradygmat pojęciowy),
- należy dostosowywać tempo wypowiedzi do indywidualnych potrzeb podmiotu (paradygmat autorewalidacji),
- jeśli wystąpi możliwość zobrazowania wypowiedzi ilustracją, należy z tego skorzystać (paradygmat autorewalidacji, paradygmat pojęciowy).

Według Zenona Gajdzicy „opisanie, zrozumienie i wyjaśnienie badanego wy-cinka rzeczywistości możliwe jest nie tylko w związku z byciem w badanym świecie, ale także w związku z aktywnym jego zmienianiem. Rola taka musi łączyć się z zaangażowaniem emocjonalnym badacza w postrzeganie badanej rzeczywistości”¹⁸. Dalej autor pisze, że „uczestnictwo i zaangażowane działanie mogą zamazywać, a nawet zniekształcać badaną rzeczywistość. Mogą również sprzyjać niedostrzeganiu (pomijaniu) niektórych istotnych kontekstów”¹⁹. Aby temu zapobiec, przydatne jest sporządzanie dokumentacji z przebiegu badań, w której opisuje się wszelkie kwestie towarzyszące gromadzeniu danych. Przekonałem się o tym w praktyce badawczej. W pedagogice osób z niepełnosprawnością intelektualną dokumenty z przebiegu badań jakościowych wspomagają proces analizy danych, dlatego zdecydowałem się na wykorzystanie dziennika badań. Ma to duże znaczenie, ponieważ niektóre zachowania i reakcje podmiotu mogą mieć wpływ na wnioski z badań. Opisywałem wszystkie czynności, zachowania i komunikaty pozawerbalne badanych, jakie wystąpiły w trakcie badań wraz z komentarzami. W dokumentacji scharakteryzowane zostały ograniczenia podmiotu i badacza oraz ogólne refleksje z przebiegu prac. Sporządzona dokumentacja umożliwiła realizację jakościowego projektu według cech autorstwa Dariusza Kubinowskiego. Dzięki niej badania były:

- holistyczne, czyli podejmowały próbę całościowego postrzegania i zrozumienia badanego fenomenu,
- dyskursywne, ponieważ uwzględniały różne perspektywy interpretacyjne i odmienne punkty widzenia,
- emergentne, ponieważ podążały drogą indukcyjnego poznania, ujmując doświadczenia w naturalnym kontekście,
- interakcyjne, ponieważ powstały w wyniku kontaktu badacza (mojego) z badanymi,

¹⁸ Z. Gajdzica, *O roli i pozycji badacza w badaniach rzeczywistości szkoły specjalnej i integracyjnej*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 2013, nr 3, s. 11.

¹⁹ Tamże, s. 12.

- personalistyczne, gdyż postrzegały badacza jako główne narzędzie zbierania danych,
- adekwatne, ponieważ sporządzona dokumentacja może mierzyć wiarygodność zgromadzonych danych,
- kontekstualne, ponieważ badania wraz z dokumentacją prowadzone były w miejscach naturalnego występowania badanego fenomenu²⁰.

Według mnie, korzystanie z metod w paradygmacie badań jakościowych musi mieć jasno określone procedury, co przeciwdziała uprawianiu pseudonauki i przyczynia się do zwiększenia wiarygodności badań. Język powinien być precyzyjny, zgodny z zasadami poprawnego pisarstwa naukowego. Ważny jest również sposób komunikowania się z uczestnikami badań. Musi być dostosowany do ich możliwości z zachowaniem podmiotowości i poszanowaniem godności. Podczas prowadzenia badań w oligofrenopedagogice, ze względu na specyfikę podmiotu, mogą wystąpić dodatkowe konteksty. Podkreślam zatem konieczność ich odnotowania w dokumentacji. Ich zapisanie zapobiega pominięciu ważnych wątków podczas analizy, mogących mieć wpływ na rezultaty badań. Magisterski projekt badawczy przyniósł wiele dylematów, z którymi przy wsparciu promotora się uporałem. Dokonałem redukcji dysonansu poznawczego, który pojawił się w trakcie prowadzenia badań do pracy magisterskiej. Oceniałem moją wiedzę z zakresu metodologii badań pedagogicznych i dotychczasowych doświadczeń badawczych wysoko, jednak w wyniku prowadzenia eksploracji okazało się, że jest inaczej. Dziś, przygotowując się do badań na potrzeby dysertacji doktorskiej, jestem bogatszy o badawcze doświadczenia.

Konkludując, moja samoświadomość jako badacza wzrosła. Wierzę, że osiągnięta adolescencja badawcza i pisarska upoważnia do kontynuowania badań jakościowych w przyszłości (w tym doktorskich). Dzięki utrwaleniu oraz ciągłemu pogłębianiu zasad metodologii i pisarstwa uniknę błędów i doprowadzę do sporządzenia wartościowego raportu z badań, prowadzonych w grupie osób z niepełnością intelektualną. Takie jest moje przekonanie.

BIBLIOGRAFIA

- Boice R., *Professors as writers: A self-help guide to productive writing*, OK: New Forums, Stillwater 1990.
- Borowska-Beszta B., *Etnografia stylu życia kultury dorosłych torunian z zaburzeniami rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń 2013.
- Creswell J.W., *Projektowanie badań naukowych. Metody jakościowe, ilościowe i mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.

²⁰ D. Kubinowski, *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia – metodyka – ewaluacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.

- Cytowska B., *Spędzanie czasu wolnego przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Do- rośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań-krytyka podejść-proponowane rozwiązania*, red. B. Cytowska, Adam Marszałek, Toruń 2011.
- Dykcik W., *Pedagogika specjalna*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005.
- Gajdzica Z., *O roli i pozycji badacza w badaniach rzeczywistości szkoły specjalnej i integracyjnej*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 2013, nr 3.
- Goffman E., *Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Konecki K., *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*, PWN, Warszawa 2000.
- Kumaniecka-Wiśniewska A., *Kim jestem? Tożsamość kobiet upośledzonych umysłowo*, Wydawnic- two Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Kubinowski D., *Jakościowe badania pedagogiczne: filozofia – metodyka – ewaluacja*, Wydawnic- two Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Kubinowski D., *Istota jakościowych badań pedagogicznych – wprowadzenie*, [w:] *Jakościowe Badania Pedagogiczne*, t. 1, nr 1, Szczecin 2016.
- Obuchowska I., *Pedagogika specjalna*, [w:] red. W. Dykcik, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005.
- Paluchowski W.J., *Spór metodologiczny czy spór koncepcji – próba podsumowania*, „Roczniki Psychologiczne” 2010, t. 13, nr 1.
- Śliwerski B., *Magister – kim jest i jak pisać pracę magisterską?*, http://boguslawsliverski.pl/dydak- tyka/porady/magister_jest.htm, 01.08.2017 r.
- Wolcott H.T., *Writing up qualitative research* (2nd ed.), CA: Sage, Thousand Oaks 2001.
- Zinsser W., *Writing with a word processor*, Harper Colophon, New York 1983.

Author: Mateusz Szafrński

Title: After experiences in writing my master's thesis in the eye of the work of my doctoral dissertation. The essay about my struggle with my research technique

Keywords: research experiences, research technique, research addescence, master's thesis, doctoral dissertation

Language: Polish

Discipline: Pedagogics

Document type: Article

Summary

This article presents experiences associated with writing my master's thesis and designing research to my doctoral dissertation. In this text I indicate determinants that shape my research addescence is favourable to conducting reliable research projects. In both cases research sets in pedagogy of people with intellectual disabilities (oligophrenopedagogy) – a detailed science of special pedagogy that deals with an individual and social life of a person with intellectual disabilities.